

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 19:00
בבית הכנסת "אהל זאב" רחוב בר כוכבא 12 דימונה

והתענג בדשן

גליון 31

"ודתענג בדשן נפשכם, הטו אַזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וּתְדַי נְפְשְׁכֶם" (ישעיה נהב)

לימוד תורה בלבד או בשילוב מעט עבודה

הנאות גשמיות הן רגעיות וחולפות לעומת הנאות רוחניות שאין להן סוף. באור המשנה (אבות פ"ג מ"א) "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו". ממי הציבור מתלהבים? באור הסוגיא (ברכות ח"א) "גדול הנהגה מיגיע כפיו יותר מירא שמים". לא כולם זוכים למתנה הזו של חזרה בתשובה. ברור בדעת הרמב"ם בהנהגת החכם בענייני פרנסתו. באור העניין "המהנה תלמיד חכם מנכסיו" (ברכות לד ע"ב, וכתובות קיא ע"ב).

מסירות נפש לכבוד השם יתברך
א. מעשה שהיה בבחור בעל תשובה "נחמד למראָה וְטוֹב לְמַאֲכָל" שזכה לעזוב את כל הבלי העולם הזה, ותהילות לאל יתברך, פרש מכל הזוהמה והקלקול ותאוות העולם, ואט אט התעלה והתחזק, ובחסידי שמים החל לקבוע עיתים לתורה בשיעורים מידי יום ביומו בהלכה ומוסר. גם יושב במשך שעות רבות של היום בבית, ולומד מעט מספר זה ומעט מספר זה, על אף שבעבר הוא לא היה אוהב לקרוא ספרים כלל, אבל עכשיו ברוך השם הוא מתחבר לתורה, ואשריו ואשרי חלקו שהוא בז ומאס בתאוות העולם הזה.¹ והנה לאחרונה, הוא החליט לעזוב את בית הוריו, ושכר דירה קטנה לעצמו

כשריטי, ובוחר הדסים משולשים וערבות לחים, מהודרים ומשובחים, ומשלם עבורם ממיטב כספו, כי השם הטובה עליו. ובהגיע עת המצוה בחג הסוכות עצמו, נראה אותו כולו בהתלהבות של קדושה ובשמחה עצומה, מברך בחשק "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על נטילת לולב", "שהחיינו", ומנענע את ארבעת המינים כשכל כולו מולהב במעשה המצוה. לעומתו, יש אחד אחר, כמו שהיה מתאר מרן זצ"ל, הולך לקנות ארבעת המינים 'כשרים' ברגע האחרון סמוך לכניסת החג, רגע לפני שמקפלים את הבסטות, שכבר המוכרים ממחרים ללכת הביתה, ומוכרים הכל בזיל הזול, אתרוג 5 שקל, לולב 3 שקל, הדסים 2 שקל, ועל הערבות הוא לא משלם בכלל, הוא לוקח בחינם מהגינה של בית הכנסת, נמצא ששילם על כל המינים רק עשרה שקלים, ויש לו הרגשה, שהנה הוא יצא בזול, ואילו אחרים הם מסכנים 'פריירים', בזבזו את כספם. ובחג עצמו הוא לוקח ומנענע, אך לא ניכרים עליו לא החשק ולא השמחה ולא ההתלהבות במצוה כלל ועיקר. אם נתבונן, הרי אין ספק שהוא נטל ארבעה מינים כשרים, ויצא ידי חובת המצוה, אך האם ניתן להשוות בינו לבין הראשון? הלוא ממי הבריות מתפעלים? כלפי מי הם מרגישים הערכה גדולה? על מי הם אומרים, הלוואי שגם אנחנו נזכה להרגיש כמוהו במצוה, ונעשה אותה בחשק כל כך? הלוא ברור שכל זה רק באותו אחד שכל כולו מתלהב ומנענע את ארבעת המינים המהודרים בחשק ובשמחה, ולא בזה שנענע ארבעה מינים 'כשרים', וללא חשק והתלהבות. האם אבא יאמר לבנו, בא נלמד ממעשיו של זה שעושה את המצוה רק בשביל לצאת ידי חובה?! האם מישוה מנסה לחקות אותו?! [זה מזכיר לי את דברי הירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) שמבאר למה לולב יבש ואתרוג יבש פסול, משום שנאמר (תהילים קטו ז): "לא הַמְתִּים יְהִלְלוּ יָהּ". מינים יבשים הם כמו מתים, אי אפשר לשבח את הקב"ה ולומר "הודו לה' כי טוב" במינים יבשים. כשמודים, צריך להודות בחיות ובהתלהבות ולא כמי שכפא שד.]

דוגמא נוספת, יש אדם המתלהב ממצוה סוכה, הוא מתחיל לבנותה מ"בין הזמנים", חודשיים לפני החג, ומקשט אותה בקישוטים נאים, באורות וכוכבים מיוחדים, ופורס דשא סטטי, ומיפה כמיטב יכולתו, לקיים מעלת "זה אֵלֵי וְאֶנְהוּ", שדרשו חז"ל (שבת קלג ע"ב) התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה, לולב נאה... לעומתו, יש אחד בונה סוכה כשרה, דפנות בגובה עשרה טפחים, סכך למעלה, אבל בלי עיטורים והתלהבות כלשהי, האם רוח הבריות נוחה הימנו? האם מישוה מסתכל עליו? האם מישוה אומר, בא נהיה כמוהו?

כמו כן, ישנו בחור שלומד בבית המדרש בהתלהבות, בחשק ובהתלהבות, כל כולו חי ונושם את הלימוד. ולעומתו, ישנו בחור היושב לפני הספר הפתוח לפניו, ובקושי מוציא את המילים, לומד בעייפות, חולשה ועצלות, האם מתפעלים ממנו? האם ירצו ללמוד ממנו? האם אבא יאמר לבנו, בא גם אנחנו נלמד ככה?!

זהו שאומר התנא: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו", דיינו שרוח הבריות נוחה מעשייתו את אותה מצוה, עשייתו מוצאת חן בעיניהם, הבריות אומרים עליו "כזה ראה וקדש", "הלוואי שגם אנחנו נהיה ככה", אזי תדע לך שגם "רוח המקום נוחה

¹ הוא אמר לי, שאלו שלא טעמו את ההבלים שברחוב המאוסים והמגעילים, לפעמים חושבים שאולי יש שם בחוץ איזה משהו ורוד ונחמד, אבל הוא בתור אחד שטעם את כל סוגי ההבלים והתאוות, והיה טבוע עמוק עמוק בזוהמה למעלה מעשר שנים, זיכה אותו הקב"ה עכשיו, והערה עליו רוח טהרה ממרום, ופתאום התחיל להתבונן שהכל הבל ורעות רוח, "הַבֵּל וְאֵינִי בְּסֵם מוֹעִיל", וכמו שאמר הפסוק (קהלת א ב): "הַבֵּל הַבְּלִים אִמֵּר קִהְלֵת, הַבֵּל הַבְּלִים הַפֵּל הַבֵּל". הוא אומר לי בפה מלא, דע לך שאחינו התועים והמסכנים, אין להם כלום ביד, אין להם תכלית ולא רווח אמיתי שימלא אותם. אמרתי לו, זה בדיוק מה שאמר שלמה המלך (קהלת ו ז): "וְגַם הַפֶּשֶׁשׁ לֹא תִפְלֵא", אי אפשר למלאות את הנפש שהיא רוחנית, בתאוות העולם הזה, כי כל תאוות העולם, הן הנאות רגעיות, זמניות, חולפות לאחר דקות ספורות, ושוב האדם מרגיש חיסרון ומחפש עוד ועוד תאוות שונות ומשונות להרגיע את עצמו.

אבל לעומת זאת - להבדיל בין הטמא לטהור - ההנאות הרוחניות, כשאדם זוכה למשל ללמוד תורה בחשק ובהתלהבות, לברר איזו סוגיה נכאה וכיאה, לבד מעצם ההנאה שזוכה בה בעצם הלימוד, שמרגיש הנאת לב רוחנית העוטפת ומלפפת אותו, וכמו שאמר דוד מלך ישראל (תהלים טו): "פִּקְדֵי ה' יִשְׂרָיִם מִשְׁמָחֵי לֵב", וכמו שהיטיב להגדיר האור החיים הקדוש (דברים כו ח): "אם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם". בנוסף לזה, גם לאחר שסיים את העניין, הרווח הוא נצחי ועלולמי עד, הוא למד את זה עכשיו, הוא ילמד את זה לאחרים, יזכה בזה לאחרים כמה וכמה פעמים, ושכרו לעולם הבא שמור לו על כל מילה ומילה שעסק בתורה וברר את העניין, "עֵינֶיךָ לֹא יָאֲתָה אֲלֵיכֶם זוֹלָתְךָ, וְיִשְׁעָה לְמַחְפָּה לָּךְ" (ישעיה סד א). וכך בכל מצוה ומצוה, לבד מעצם הנאת המצוה כאשר עשה אותה בחשק ובהתלהבות כמו שראוי ונכון וצריך לעשות, שהרי ברור שלא דומה אחד למשל שמתעטף בציצית ומניח תפילין בהתלהבות, בחשק ובשמחה, וחושב לפני כן על מעשה המצוה, ומברך בכוונה ובקול רם, באופן שנראה כולו בווער באש להבת שלהבת של המצוה, לאחד שמניח תפילין בעצלתיים, ודומה לאותו שבא לבית הכנסת 'עם המיטה על הגב', כשכולו עייף ותשוש וכמעט נרדם באמצע הנחת התפילין, ומה יש בכלל להשוות בין אחד לשני?!

ובזה פרשתי פעם בסייעתא דשמיא בדרך רמז את המשנה באבות (פ"ג מ"א): "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו", כי אף אדם שלא זכה עדיין להגיע לדרגה גבוהה זו, להיות בגדר "טלית שכולה תכלת", שרוח הבריות נוחה הימנו מכל דרכיו ומעשיו באופן מושלם, אבל הוא לוקח לעצמו איזו מצוה מסוימת ומשתדל לעשותה בשלמות מרבית ובהתלהבות גדולה, עד שרוח הבריות נוחה הימנו מאותה מצוה בהתפעלם ממנו, בודאי שאז אף רוח המקום נוחה הימנו מאותה מצוה. לדוגמא, אתם יודעים שבעזרת השם, בעוד שלשה חודשים וחצי מגיע חג הסוכות, ישנו אדם המתלהב מאוד ממצות ארבעת המינים, וכבר חודש ימים לפני החג, הוא הולך לפרדס לחפש אחר אתרוג מהודר ויפה, צהוב הדומה ללב, ומשלם עבורו טבין ותקילין 100\$ ואפילו יותר. ובהתקרב החג, הוא מחפש אחר לולב ישר ביותר

במקום קרוב יותר לבתי כנסיות ובתי מדרשות, וכששאלתי אותו מפני מה עזב את בית הוריו? אמר כי בעוונות, המכשיר הטמא והמתעה והמתעתע [טלוויזיא] דלוק שם כל הזמן, ומראות נגעים אצים, רצים וקופצים שם ללא הרף, לכן הוא לא יכול להמשיך לגור שם. אבל בעקבות כך, הוא מוכרח לצאת לעבוד [מאבטח], כדי לקבל משכורת לשלם את דמי השכירות של הדירה ששכר.²

תְּמִים תְּהִיהַ עִם ה' אֱלֹהֶיךָ

ב. אני הקטן שהספקתי להכיר אותו די תקופה טובה, יעצתי לו כי מאחר והוא כבר הורגל יחסית בלימוד התורה, הוא משתתף בכל יום בשיעורי תורה למעלה משעתיים, וגם בשבת כמה וכמה שיעורים במשך כמה שעות, ולבד מכל זה הוא יושב בביתו בכל יום כמה שעות ללמוד, אינני רואה שום סיבה שלא ילך ללמוד בצורה מסודרת בכלל שיוכל להשתלב שם, ואט אט יתעלה בתורה יותר ויותר, וגם יקבל משכורת שתספיק לו לכסות את השכירות וישאר לו מעט עודף. ואף שאין המשכורת של הכולל כמו המשכורת שמקבלים בעבודה, בכל זאת לצרכיו עכשיו, זה מספיק לו. ובעזרת השם כשיזכה להקים בית נאמן בישראל, 'דיה לשמחה בשעתה', נדון שוב בנושא בכובד ראש, וכמו שכתב החזון איש באגרותיו (ח"ב קלה): אם יזדמן לך ענין הנותן אפשרות [פרנסה] לקבוע על התורה בעתיד הקרוב, אל תזניחה. ועל העתיד הרחוק, אין ראוי לחקור, שנאמר: 'תְּמִים תְּהִיהַ עִם ה' אֱלֹהֶיךָ'.

גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים

ג. אבל הוא עדיין שאל אותי, ממה שאומרת הגמרא במסכת ברכות (ח"א): גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב (תהלים קיב א): 'אֲשֶׁרִי אִישׁ יִרָא אֶת ה', ואילו גבי הנהנה מיגיע כפיו כתיב (שם קכב ב): 'יִגִיעַ פִּיךָ כִּי תֵאָכֵל, אֲשֶׁרִיךָ וְטוֹב לְךָ, אֲשֶׁרִיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לְךָ לְעוֹלָם הַבָּא, וְלִגְבִי יִרָא שָׁמַיִם וְטוֹב לְךָ, לֹא כְתִיב בֵּיהּ. ולכאורה מפורש שעדיף שאדם יהיה נהנה מיגיע כפיו, כלומר יעבוד עבודת כפיים ויקבל משכורת, מאשר להיות ירא שמים שלא עובד, ויסתפק בתמיכה שיקבל מהכולל או מקרוביו ומכריו שיש ביכולתם לתמוך בו וכדומה. ולפי זה, אם כן אולי באמת עדיף שילך לעבוד כמאבטח, מאשר ללמוד תורה כל היום ככולל?

ארבע קושיות

ד. והנה בהבנת דברי הגמרא הנ"ל, יש מקום לסייע את הדברים מרבנו

הימנו, גם הקב"ה שמח בו. אבל "כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו", אין להם שום התפעלות ולא מתלהבים ממנו, כי הוא עושה את המצוה רק בבחינת (ישעיה כט א): "מִצְוֹת אֲנֹשִׁים מְלַמְּדָה", תדע לך שגם "אין רוח המקום נוחה הימנו". אפילו שהמצוה שלו כשרה, אי אפשר לומר שהוא לא יוצא ידי חובה, אבל זה לא זה!!! הקב"ה אין לו נחת במצוות כאלו.

² אני חייב לספר לכם את הסייעתא דשמיא הגדולה שהוא זכה לה, פלא והפלא. בחור זה בעוונות, היה מגדל את שערותיו במשך כמה שנים, כדי להתייפות בהן, שאין השיער אלא ליופי, וכמו שלמדנו בתורה לגבי נזיר (במדבר ו ה): "תִּעַר לֹא יִעָבֵר עַל רֵאשׁוֹ... קִדֵּשׁ יִהְיֶה גִדְל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ", ופירש הספורנו, קדוש יהיה, נבדל מן התאוות החומריות, ובזה ישלך אחרי גוו כל מחשבת יופי ותיקון שער. וכמו שראינו בגמרא נזיר (ד יב): אמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם אחד, שבא אלי מן הדרום יפה עיניי, וטוב רואי, וקווצותיו [שערותיו] סדורות לו לתלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית שער נאה זה? אמר לי: רועה הייתי לאבי בעירי, והלכתי לשאוב מים מן המעיין והסתכלתי בבבואה שלי, ופחז יצרי עלי וביקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו: ירעה! רשע! מפני מה אתה מתנאה בעולם שאינו שלך, שסופך להיות רימה ותולעה? העבודה, שאגלחך לשמי! עמדתו ונשקתיו על ראשו. אמרתי לו: בני, כמותך ירבו נזירים בישראל. ע"כ. ובחור זה כשחזר בתשובה היה קשה עליו מאוד להוריד את השיער הארוך שגידל וטיפח זמן רב.

יום אחד הוא קיבל על עצמו שאם הקב"ה מזמין לו בחורה טובה ושמרת מצוות, צנועה וכו', הוא יוריד את השיער הארוך. לא עברו כמה ימים והוא קיבל הצעה טובה בחורה דתיה, אבא שלה נחמד נעים הליכות, הוא נפגש איתה פעם אחת ושמה מאד שהיא עם שמלה ארוכה ורוצה לשים כיסוי ראש לאחר החתונה, על אף שאמא שלה בעוונות לא מכסה את ראשה. מרוב ששמח שהקב"ה הזמין לו בחורה טובה כאוות נפשו, מיד למחרת הוא הלך למספרה והוריד את כל השיער הארוך, וממש היה תענוג להסתכל עליו, הוא קיבל איזו 'היפה' כזאת, פשט צורה ולבש צורה, פנים חדשות באו לכאן. למחרת בערב עשו פגישה שניה, ואז בבוקרו של יום מחרת הפגישה הוא בא אומר לי, ישנה בעיה, היא אמרה שכל השיאפות שלה לעבוד במשטרה, ובדיקת אתמול היא קיבלה תשובה "חיובית", והיא לא מוכנה לוותר על זה, ואני לא מוכן להמשיך ככה, עבודה במשטרה, כידוע מלאה יצר הרע, ניסיונות, "אֲנִיִּרְתֶּה מֶרֶה

חיים בן עטר זיע"א בספרו "חפץ ה'" על מסכת ברכות שם. הוא שואל כמה שאלות, וזה תוכן דבריו: א. הרי פשוט שהנהנה מיגיעו הוא גם ירא שמים, שהרי לא יעלה על הדעת שהנהנה מיגיעו אינו ירא שמים חס ושלום, כי אז רשע מיקרי ולא יאמר עליו "אשרי". וכיון שיש לו יראת שמים, אם כן ברור שהוא עדיף מירא שמים, כי הלוא "טוֹבִים הַשְּׂנִיִּים מִן הַאֲחֵד". ומה החידוש שגדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. ב. עוד קשה, למה אמר "אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא", הא לא בא לומר אלא שזה גדול מזה, ואם כן מספיק היה לו לומר שבירא שמים כתוב "אשרי" - מעלה אחת, ואילו בנהנה מיגיעו כתוב "אשריך" "וטוב לך" - שתי מעלות. ג. עוד קשה, הרי הגמרא דרשה על הנהנה מיגיעו "וטוב לך - לעולם הבא", ואילו לגבי ירא שמים שלא כתוב "וטוב לך", משמע שאין לירא שמים טוב לעולם הבא. ואם אין לו עולם הבא, הרי הוא נחשב כמת, ואיזה אושר יש לו, שעליו נאמר "אשרי איש ירא את ה'". ד. גם איך יתכן בעולם שמי שהוא ירא שמים ואינו נהנה מיגיעו, אין לו עולם הבא, הרי הפסוק צווח ואומר (דברים י א): "יַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מִה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מִעֲמֶךָ, כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה', והעיקר המבוקש הוא שיהיה ירא שמים, ופשיטא שהיראי שמים הם מהיושבים ראשונה במלכות בעולם הבא. ועוד כמה קושיות, עיין שם.

באור רבנו חיים בן עטר זיע"א

ה. אומר רבנו חיים בן עטר, והנראה לפרש, כי הנה תמצא שתי דעות בבני אדם, יש סוג אחד שרוצים ללמוד כל היום תורה ולא יבטלו התורה בשביל הפרנסה, כי הוא ירא לבטל אפילו שעה אחת בצרכי פרנסתו, והוא יצטרך לזולת לפרנסו ולתת לו די מחסורו. ויש סוג אחר, שעושים תורתם קבע ומלאכתם עראי, ועוסקים במלאכתם די סיפוק צרכם ואינם מתפרנסים מהזולת. וכאשר יסתפק האדם לידע מה היא הסברא הנכונה משתי הסברות הנזכרים, לזה בא ואמר גדול זה מזה, דהיינו גדול הנהנה מיגיעו יותר מהירא שמים שירא על איבוד הזמן שהוא בענייני העולם. והטעם שהנהנה גדול, מצד כי הירא שמים הוא צריך לתת לזולת המפרנסו מחלק הנוגע לו בעולם הבא, על דרך שאמר (קהלת ז א): "כִּי בְצַל הַחֲכָמָה בְּצַל הַפְּסֹף", מה שאין כן הנהנה מיגיעו, כל הטוב של העולם הבא גנוז לו לבדו. ולכן דקדק ואמר "ואילו גבי ירא שמים, לא כתוב וטוב לך", כי ירד מחלקו בעולם הבא בעבור נתינת החלק למפרנסו. ולזה ביאר ופירש דבריו "אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא", כי בא לומר שהגירעון ביניהם הוא לעולם הבא, שזה הנהנה מיגיעו הטוב הוא לו לבדו, מה שאין כן הירא

לְעֵנָה" (משלי ה ד. ע"ש) השם יצילנו. וגם בלאו הכי עבודה של משמרות לילות וימים, אני לא רוצה שאשה כזאת תהיה אמא של הילדים שלי וכו' וכו'. בקיצור, בוטל השידוך.

וכאן הבן שואל, למה הקב"ה הביא לי את הבחורה הזאת, הרי הוא יודע שהיא לא בשבילי? אמרתי לו, דע לך בני יקירי, כשהקב"ה רוצה וחפץ במישהו, אין לו איפה לברוח. הקב"ה רצה שתתקרב אליו, ותוריד מעליך עוד זוהמה ועוד מקליפות הטומאה, אבל איך תתקרב אליו כשאתה מלא בשיער שהוא מרבה דינים על האדם, ועל אחת כמה וכמה שמרבה את התאוות והיצרים והניסיונות הקשים בר מינו, וכפי שאמרת שאפילו רק ללכת ככה ברחוב, זה מסוכן ביותר. על כן נתן לך הקב"ה את המחשבה הטובה הזאת, לקבל על עצמך שאם הוא ימציא לך אשה, אתה תוריד את השיער, והנה הורדת, אבל יודע הקב"ה שאתה אמור לקבל אחת הרבה יותר טובה וחוקה ביראת שמים טהורה, שתבנה את הבית שלך על אדני התורה ביראת שמים אמיתית בלי עקולי ופשוטי ודיונים על חינוך הילדים וכיוצא בזה, לכן תמתין מעט, ובעזרת השם תזכה לקבל הרבה יותר טובה.

ומענין לענין באותו ענין, אינני יכול להתאפק ולהסתיר את התפעלותי מהמתנה הגדולה שקיבל הבחור הזה, איך זיכה אותו הקב"ה לצאת ממ"ט שערי טומאה, והערה עליו רוח טהרה ממרום, ואט אט הוא מתעלה כנאה וכיאה, כי לצערנו הרב לא כולם זוכים לחזור בתשובה, וכמה רבים רבים כמוהו בני גילו ויותר מהם עסוקים עדיין בתאוות ובשטויות העולם הזה. וראיתי מה שכותב בענין זה מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תקפ) הוא מביא בשם בה"ג שבשבעה [י"ז] באלול יש נוהגים להתענות, כי מתו בו מוציא דיבת הארץ רעה, הם המרגלים שקראנו הפרשה. ובאר שענינם של המרגלים היה שמיד שתרחבה לביתם כמבואר בסוטה (לה ע"א), והיו מתמצים בחוליים רעים עד שבעה באלול. אך הקשה בבית יוסף, ולמה התקינו להתענות ביום שמתו המרגלים, הרי היו צריכים לעשות שמחה באותו יום, כמו שנאמר (משלי יא ז): "וּבְאֲבָד רָשָׁעִים יִרְגֵה", [וכנפסק בשר"ע (יר"ד סימן שמה ס"ה), שאותם שפרקו עול המצוות מעל צווארם... וכן המומרים והמוסרים, כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושומחים].? ושואל מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם אנו מצטערים, דמסתמא שבו ולא נתקבלו. ע"כ. אפתח שומעים, עם אמת מתענים על מה? על זה הוא שותף רשעים ולא זכו שיהיה הקב"ה יקבל את תשובתם, לא כל אחד זוכה לחזור בתשובה. עליונות היטב היטב לבורא עולם שאותו זיכה לחזור בתשובה, לא כולם זוכים!!!

ט. ויש מקום לסייע את דבריו מהגמרא בקידושין (כט ע"א), תנו רבנן, האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. רבי יהודה אומר, כל שאינו מלמד את בנו אומנות, כאילו מלמדו ליסטות. ולכאורה מה הוסיף רבי יהודה על תנא קמא? ובארה הגמרא (ל ע"ב) שהנפקא מינה ביניהם, אם למדו לעסוק במסחר ולא לימדו אומנות, לתנא קמא הרי לימדו במה להתפרנס, אבל לרבי יהודה צריך אומנות בדוקא, כי פעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם את הבריות. נמצא שהמעלה גדולה יותר באומנות ומלאכה ממש יותר מלעסוק רק במסחר. אבל לאחר ההתבוננות, אין בזה כדי סיוע, כי כל מה שנחלקו תנא קמא ור' יהודה הוא רק לענין מה האב ילמד את בנו, האם דוקא אומנות או די במסחר. אבל לעולם כולי עלמא מודים שאם כבר לימדו אומנות, והוא רוצה לעסוק במסחר, אין שום גריעותא בזה, כי העיקר שיביא טרף לביתו, ועדיין תלמיד חכם העוסק במסחר, גם הוא במעלה גדולה ומידת חסידים.

צריך באור

י. והנה בדברי הרב דברי ירמיהו מבואר שיש ענין ומעלה שהחכם יעסוק במלאכת כפיים המייגעת דוקא ולא במסחר בלבד, וכמו שכתב: **כי יש שבח במלאכה מיגיעת כוחו... שהיו עושים מלאכה בידיהם, וכמו גדולי חכמי ישראל שהיו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים.** וכן מוכח קצת ממה שאמרו (אבות פ"ב מ"ב): יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, **שיגיעת שניהם משכחת עוון.** אבל קצת קשה על זה מהמשנה באבות (פ"ד מ"א), רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, ופירש הרמב"ם: מעט בסחורה ושקוד על התורה. ולמה לא דיבר רבי מאיר כלפי המעלה הגדולה יותר, ויאמר: הוי ממעט במלאכה ועסוק בתורה. וכן ממה שאמר רבי מאיר (קידושין פב ע"ב), לעולם ילמד אדם לבנו **אומנות נקיה וקלה**, ומבארת הגמרא שם, דהיינו מעשה מחט [חייט]. משמע שאדרבה לא יעבוד עבודה פיזית קשה כחוטב עצים ושואב מים, אלא העיקר שישתדל משהו לפרנסתו, כדי ששאר הזמן יעסוק בתורה בישוב הדעת. ואולי לדבריו נאמר שהכל לפי הענין, מי שמרגיש שבכוחו לעסוק במלאכה המייגעת ועדיין ללמוד ולהתעלות, אשריו שמחשל את גופו וגם מתעלה בתורה. אבל היודע בעצמו שאם יעבוד קשה, לא יהיה לו ישוב הדעת ללמוד תורה כהוגן, אין הכי נמי שיעסוק מעט בסחורה או באומנות נקיה וקלה, ושאר היום יעסוק בתורה.

יא. אלא שעדין צריך קצת באור להבנתו של הדברי ירמיהו שהיגיעה שבמלאכה היא חלק בלתי נפרד ממטרת המלאכה, אם כן במה שחז"ל דרשו בכתובות (קיא ע"ב): **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם"** - וכי אפשר לידבק בשכינה, והכתיב: **"כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא?"** אלא **העושה פרקמטיא [סחורה] לתלמידי חכמים**, והמהנה תלמיד חכם מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. וכן אמרו בברכות (לד ע"ב) שכל הנבואות שהתנבאו הנביאים על הטובות והנחמות שיהיו לימות המשיח, זה למי שעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. ע"ש. וכך כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (אבות פ"ד מ"ה): הדבר אשר התירתו התורה לתלמידי חכמים הוא, **שיתנו ממון לאדם, יעשה להם סחורה בו בבחירתו, אם ירצה.** והעושה זה, יש לו שכר על כך, וזה הוא מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, **ושתמכר סחורתם תחילה למה שיימכר, ותתפס להם ראשית השוק דוקא.** אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי, לפי מה שבאה בו הקבלה. כי שתי הפעולות האלה יש שיעשו אותם הסוחרים קצתם עם קצתם על דרך הכבוד. ע"ש. ומבואר שאדרבה יש ענין לעסוק בסחורה של החכם ולקחת אותה ולמכור לו, כדי שיהיה זמנו פנוי יותר לעסק התורה. ולפי הדברי ירמיהו, לכאורה אדרבה אל תעזור לו במכירת הסחורה, ותתן לו שלפחות אם אינו מתייגע במלאכה ממש שיתייגע במכירת הסחורה, שעדיין יש בזה המעלה במקצת של "יגיעת שניהם משכחת עוון".

הנהנה מיגיעו שעושה התורה והמצוות בחשק, שהוא בזה הנאה גדולה לו, לפי שנפשו טהורה והיא חושקת בקיום המצוה, והיא הנאה אמיתית. הוא גדול מירא שמים שלא נהנה מקיום המצוות, כי עושה מיראה. ולכן לא כתוב בו "וטוב לך", כי הוא מצטער בעשיית המצוה, שעושה הדבר בהכרח נגד רצונו. ע"ש. ו"ל. ואכמ"ל.

שמים אין הטוב לו לבדו, כי צריך לפרנס מהטוב ההוא למי שפרנסו בעולם הזה. ובזה לא קשה כלום, כי באמת שניהם יראי ה', ושניהם בני העולם הבא, אלא שזה אין לזר אתו, וזה יש לאחרים חלק עמו. עכת"ד. ומפורש שהבין האור החיים הקדוש שכך באמת עדיף, לעבוד מעט כדי פרנסתו יותר מאשר ללמוד ולהתפרנס על ידי אחרים.³

שיטת רבי מאיר בעל הנס

ו. וכן מפורש גם במדרש (אוצר המדרשים פרק י"ד): גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים, שביראת שמים כתיב "אשרי כל ירא ה'", ובמלאכה הוא אומר "יגיע כפיך כי תאכל...". ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה, שנאמר "ומשה היה רועה". גדולה מלאכה שכמה בריות ברא הקב"ה בעולמו, ולא מסר מלאכה אלא לבני אדם בלבד. וכן היה רבי מאיר אומר, ראית מימך ארי סבל? דוב קייץ? שועל חנוני? או אחד מהחיות עושה מלאכה? למה לא ניתנה להם מלאכה, לא מפני שהם טפלים, אלא מפני שהמלאכה עדיפה. גדולה מלאכה שכל הנביאים התעסקו בה, יעקב, משה, דוד, עמוס וכו'. גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו, שבמידה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה והחמימוד ומן הגניבה והגזל. ע"כ. ומפורש שעדיף לעסוק במלאכה כדי פרנסתו, מאשר ללמוד ולהתפרנס מאחרים. וכן אמר רבי מאיר גם במשנה באבות (פ"ד מ"א), הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. וכן אמר בסוף מסכת קידושין (פב ע"ב), לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה, ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות, ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו.

שיטת הרמב"ם

ז. וכן פסק הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"א ה"א): מעלה גדולה היא למי שמתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר: **"יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך"**, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב. ע"כ. רק ברור שלא היתה כוונת המדרש והרמב"ם ואור החיים הקדוש שיעבוד כל היום וישיר לו מעט זמן ללמוד, אלא כמו שפירש הרמב"ם (שם פ"א ה"ב) שבעל אומנות יעסוק במלאכתו שלש שעות, ותשע שעות יעסוק בתורה. ע"ש. והיינו בחינת "עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי". על כל פנים מבואר מדברי הרמב"ם שזו מעלה וחסידות להיות נהנה מיגיע כפיו ולהתפרנס ממעשה ידיו.

סתירה בדברי הרמב"ם וזירוף בעל דברי ירמיהו

ח. והנה עוד כתב הרמב"ם שם (פ"ג ה"י): כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. ועוד ציוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עוון, וסוף אדם זה שיהיה מלסטם את הבריות. ע"כ. ומבואר מלשונו שחובה ממש לעסוק במלאכה, שאם לא כן הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה וכו'. ואילו מההלכה לעיל מבואר שזו רק מעלה גדולה, ומדת חסידים הראשונים להתפרנס ממעשה ידיו. ובספר "דברי ירמיהו" (לרבי ירמיהו לעוון לפני כ-170 שנה) על הרמב"ם (שם פ"ג ה"א) כתב לחלק, שאם מפרנס את עצמו על ידי שעוסק במסחר, אינו בכלל מחלל ה' חלילה, שהרי לא ביזה את התורה ואין סופו ללסטם את הבריות, אבל המעלה הגדולה שיפרנס את עצמו ממעשה ידיו על ידי שיעשה מלאכה פיזית ממש, כמו שאמרו רז"ל גדולה מלאכה וכו', כי יש שבח במלאכה מיגיעת כוחו, וזו היתה מידת החסידים הראשונים שהיו עושים מלאכה בידיהם, וכמו שכתב הרמב"ם (שם פ"א ה"ט), גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים, ואף על פי כן היו עוסקים בתלמוד תורה ביום ובלילה, והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבנו.

³ ובדומה לזה קצת פירש המהרש"א, גדול הנהנה מיגיע כפו, שאז אינו מחסר חלקו בעולם הבא, יותר מירא שמים שכיון שאינו עושה מלאכה, ממילא מוכרח ליהנות משכר מעשיו, כמו שמצאנו (תענית כה ע"א) ברבי חנינא בן דוסא שהורידו לו רגל שלחן של זהב מן השמים, שבזה היה מחסר מחלקו לעולם הבא. ועיין בצ"ח שפירש, גדול

יב. איך שיהיה, נראה ליישב את הסתירה הנ"ל ברמב"ם בדרך זו: הנה לשון הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל): ולמה לא זכה שבט לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את השם לשרתו, ולהורות דרכיו הישירים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר (דברים לג פ'): "יורו מִשְׁפָּטֶיךָ לְעַמְּךָ וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלים, ולא זוכים לעצמם בכוח גופם, אלא הם חיל השם, שנאמר: "בְּיַד ה' חִלּוֹ", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר (במדבר יח ט): "אֲנִי חִלְקֶךָ וְנַחֲלָתְךָ". ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו, להיבדל לעמוד לפני השם לשרתו ולעובדו לדעה את השם, והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה השם חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו **בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שיזכה לכהנים וללויים, הרי דוד עליו השלום אומר (תהלים טו ט): "ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוּסִי, אֲתָה תוֹמֵךְ גּוֹלְלִי"**. ע"כ. ולכאורה מה הביאור בזה, שהשם יתברך יזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שיזכה לכהנים וללויים. הרי לכהנים זיכה הקב"ה עשרים וארבע מתנות כהונה, וכן לשבט לוי זיכה מעשר ראשון שנהוג תמיד בכל שנה ושנה, אבל לישראל מה זיכה להם, אטו יוכל להתפרנס ממה שיקבל מעשר עני אחת לשלש שנים או בשמיטה?!

יג. והנה בפירוש המשניות לרמב"ם שהבאנו לעיל (אות יא) כתב עוד, שההתעסקות בסחורה של החכם למוכרה תחילה, אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי. וכלול זה במה שאמר (פסחים נג ע"ב): כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז יב): "כִּי יָצַל הַחֲכָמָה בְּצַל הַקֶּסֶף". ומבואר שהרמב"ם מפרש "כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים", שאינו כפשוטו שנותן ממון ופרנסה לחכם, אלא היינו "העושה פרקמטיא לתלמידי חכמים". וצריך להבין, שאם כן מה יענה מהגמרא ברכות וכתובות הנ"ל ששם מפורש שישנם שתי מעלות: א. **העושה פרקמטיא לתלמידי חכמים. ב. המהנה תלמיד חכם מנכסיו.** וכאן הרי לא שייך לומר שהעושה פרקמטיא הוא בכלל מהנה תלמיד חכם מנכסיו, כי בשלמא במטיל מלאי, אפשר להעמיס דהיינו שעוסק בסחורה של החכם ומטיל את הרווח לכיסו של החכם. אבל המהנה תלמיד חכם מנכסיו, היינו שנותן מכספו הפרטי שלו לחכם, ואילו העושה פרקמטיא אין כלום מכספו שלו אלא עושה חסד בגופו גרידא ולא בממונו? ואף אם היה אפשר להעמיס כן בלשון, אבל מפורש בגמרא שהם שני דברים שונים. ומה יענה הרמב"ם על זה שאסר לקחת מאחרים, והלא הגמרא צווחת במעלת המהנה ת"ח מנכסיו?

ההבדל הגדול בין נותן לנותן

יד. וצריך לומר שישנם שני סוגים בנתינת צדקה: יש נותן שמבין את המעלה והחשיבות בזכות להיות חלק מתורתו של החכם, להיות כביכול חלק ממנו, כי מפתו יאכל ומכוסו ישתה, בזה אין גריעותא לחכם לקבל ממנו. והרי זה בכלל ההבטחה שכתב הרמב"ם, **שיזכה לו הקב"ה בעולם הזה דבר המספיק לו.** אלא שעדיין אף שזו מעלה גדולה וחשובה מצד התורם, אבל עדיין מצד החכם אומר הרמב"ם: "מעלה גדולה היא שיתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים"

היא". לא כן בהלכה היא שיצא הרמב"ם בשצף קצף שכתב: "הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה". שמה מדובר בעוסק בתורה במטרה להתפרנס מן הצדקה וליהנות מדברי תורה, שנמצא שעושה את התורה קרדום לחפור בה, חס ושלום. [וזה שאמר, "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות", היינו את השררה והעושר שברבנות, שאם עושה על מנת כן, לאו שפיר עביד. אבל אם עושה לשם שמים, לעשות נחת רוח ליוצרנו לזכות את עם ישראל, ואגב גם מקבל ממון, אין לחוש בזה]. וכן ביאר הרמב"ם בפירוש המשנה (אבות פ"ד מ"ה): אל תעשה התורה קרדום לחפור בה, כלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה. שכל מי שיהנה בזה העולם בכבוד תורה, הוא כורת נפשו מחיי העולם הבא. והעלימו בני אדם עיניהם מזו הלשון הגלויה, והשליכוה אחרי גוים, והטילו להם חוקים על היחידים ועל הקהילות, ועשו את המינויים התורניים לחוק מכסים... והוא חילול השם אצל ההמון, לפי שהם יחשבו התורה למלאכה מן המלאכות אשר מתפרנסים בהם, ותבזה אצלם, ויהיה עושה זה "דבר ה' בזה". ע"ש. ומבואר שעיקר הקפידא כאשר נעשה הדבר בהטלת חוק וחיוב על הנותן, והתורה מתבזה בזה חלילה. אבל לעולם אם הנותן מרגיש זכות וחלק בתורתו של החכם, אין לחוש בזה, ועליו דיברו חז"ל במעלת המהנה ת"ח מנכסיו. נמצא אם כן, שאם יש לת"ח פרקמטיא או ממון להתעסק בו, הקב"ה ימציא לו עסקנים טובים שיתעסקו בממון ובסחורה שלו. אבל לאותם תלמידי חכמים שאין להם סחורה או ממון שיתעסקו להם, לאלה יקיים בהם הקב"ה מה שנאמר: "להושיבי עם נְדִיבִים, עם נְדִיבֵי עֵמוֹ", ויזמין להם נדיבים בעלי יכולת כלכלית, שירגישו זכות לקחת חלק בתורתם, ובכך יתפרנסו בכבוד ולא בביזוי, בהיתר ולא באיסור, בנחת ולא בצער. וכל זה בכלל ההבטחה שיזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו.⁴

טו. אחר כך ראיתי שזכיתי לכוון בזה לדעת גדולים הוא רבנו אור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (יר"ד סימן רמו ס"א) על מה שהביא שם הרמ"א את הרמב"ם הנ"ל: וכל המשים על לבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה ולהתפרנס מן הצדקה, הרי זה מחלל השם ומבזה התורה, שאסור ליהנות מדברי תורה. וכתב: הרמב"ם האריך לגנות הרבה בהולכי מידה זו, אלא דדיק שכל זה לא מיירי אלא **במי שמטיל פרנסתו על הזולת שיושב ולומד ובהכרח על הציבור לפרנסו**, אבל אם הציבור או היחיד מבקשים ממנו ללמוד בעדם או לזכותם, לאו איסורא עביד, שכן מצאנו היתר בהדיא "שֶׁמַח זְבוּלוֹן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁכַּר בְּאַהֲלֶיךָ", ושמעון אחי עזריה והרבה כיוצא בהם, ובזה לא דיבר הרמב"ם כלל, אלא דוקא בנידון הנזכר **שמטיל פרנסתו וצרכי עצמו על הזולת, כמו שתובע שכר לימודו**, שבזה פשיטא שהוא נוטל חייו מן העולם, וכן דייק הרמב"ם בפירוש המשנה בהדיא... ועל כל פנים **לא שיטיל את עצמו על הציבור לומר פרנסוני, ויבוא עליהם בכח תורתו**, שבאופן זה אסר הרמב"ם בכל מציאות שיהיה... **שלא יבוא הוא להכריח לזולת לפרנסו**, אלא אם הם ביקשו ממנו לההנות וללמוד כל היום, יהגה וילמוד תורת השם החביבה. ע"ש.

היתכן?!

טז. איך שיהיה, נמצא לפי כל מה שראינו עד עכשיו, שלכאורה עדיף לעבוד כמה שעות כדי מחייתו, ושאר היום יעסוק בתורה. ובשבוע הבא בלי נדר נבאר, האם באמת ככה נכון לנהוג להלכה ולמעשה.

⁴ הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, ושלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי. [ומכאן אותם גדולים הוכיחו שרשאי ליטול פרנסה מאחרים כמו שמצאנו באלישע הנביא. אך זה אינו דומה לזה כלל, וזה אצלי סילוף ממי שמביא ראייה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו, ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ואילו שמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממוזנו. ובכגון זה אמרו חכמים, שתלמיד חכם, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש - יש לו לעשות כן, ואם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בזה - יש לו לעשות כן. ע"ש. ולפי זה אפשר שכך יבאר הרמב"ם גם את כוונת הגמרא, "מהנהה תלמיד חכם מנכסיו", היינו שמארחו בביתו במקום הצורך ללון ולאכול בדרכו. אבל אין הכוונה שיהנהו ממש מנכסיו לתת מממונו לפרנסתו. וממילא אין ראייה מהגמרות הנ"ל למה שכתבנו שיודה הרמב"ם במקרה שהנדיב נותן מעצמו מחמת הבנתו בחשיבות המעלה, ושפיר דמי. כי לעולם לא היה אפשר שלא מודה הרמב"ם, ורק בהנאה דומיא דאלישע שנקרה בדרכו, רשאי ליהנות, אבל לא בנטיילת ממון לפרנסתו.

⁴ רק שעדיין יש לעיין בזה מלשון הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ב) שכתב: מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר "ובו תדבק", וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו, הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישיא בת תלמיד חכם, וישיא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להם בכל מיני חיבור, שנאמר "ולדבקה בו". והרי מקור דברי הרמב"ם בגמרא כתובות הנ"ל, ושמה מוזכר גם כן "מהנהה תלמיד חכם מנכסיו", וכן מעלתו מובאת גם בגמרא ברכות הנ"ל, ויש להבין למה השמיט הרמב"ם את המהנה? ובפשטות היה אפשר לומר שאולי כלל את זה הרמב"ם במה שכתב: "ולהתחבר להם בכל מיני חיבור". אבל בהתבוננות יתר, אפשר שכוונת הרמב"ם, על פי מה שכתב בפירוש המשניות (שם), על אותם גדולי עולם שחלקו עליו, וזו לשונו: וכבר רציני שלא לדבר בזה... ולוידעי גם כן שדברי בו, לא יאותו לרוב הגדולים בתורה, ואולי לכולם. אבל אומר ולא אחוש, מבלי לשאת פנים למי שקדם ולא למי שנמצא. ואחר שבאר את שיטתו, כתב: וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרם (ברכות י ע"א):